

VITA SANCTI ANSELMI

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS,

AUCTORE JOANNE SARESBERIENSI.

PROLOGUS.

Ad depellendas infidelitatis errorumque tenebras Deus mirabiliter operatur: et sic ab initio nascentis mundi misericordiam suam semper et ubique dispensat, ut Ecclesie suae ministros procuret idoneos, per quos proficiat ad virtutem, et per fluctus labentis saeculi trajecta provehatur ad gloriam. Sicut enim in noctis caligine, aliis occidentibus stellis, aliae ut mundum illuminent oriuntur, sic ad Ecclesiam jugiter illustrandam pro Patribus succedunt filii; per quos cognitio Dei et cultus perpetuo propagetur a generatione in generationem. Sancti siquidem viri filii sunt apostolorum et prophetarum; qui sicut eis successerunt in fidem, ita virtutis operumque mirabilium haereditatem, et retributionis aeternae gloriam assequuntur. Inter quos beatus Anselmus, Cantuariorum archiepiscopus, velut clarissimum sidus effulsit; et non modo Latinum illustravit ordinem, sed claritatis suae radios vibravit in Graeciam in concilio Barensi, cui Romanus pontifex Urbanus praesedit, Graecorum detestabilem de processione Spiritus sancti convincens errorem. Si quis autem, quod cuivis expedire non dubito, quantus iste sit desiderat intueri, libros, quos ex variis causis scripsit, et Epistolas, diligentius relegat, revolvat historiam de ipso et modernis Anglorum regibus scriptam; duos quoque libros, quos de vita et conversatione ejus Edmerus monachus venerabilis presbyter luculento stylo veracissime edidit; utpote vir religiosus, qui ei familiaris admodum fuerat; legat et miracula, quae post transitum ipsius mirabiliter operatus est Dominus, et quae ad memoriam ejus crebro sunt, visitationes Altissimi veneretur. Utique quod ante me de Antonio dixit alius, de isto publice protestari non vereor, quoniam grandis perfectio est Anselmum nosse quis fuerit. Accedens ergo ad praedicta librorum monumenta, Domino miserante qui a gloriae suae praeconiis peccatores non semper repellit, de vita et conversatione tanti Patris aliqua curavi perstringere, succincta quidem brevitate et sermone satis plano; ut, si quis ad copiam omnium, quae ab eo vel de eo scripta sunt, aspirare nequiverit, saltem ex hac stilla tanti fluminis gustare possit, quam bonus, quam suavis est Dominus, quam beatus quam necessarius qui eum fideliter coluit Pater Anselmus.

A CAP. I. De patre et matre ac pueritia Anselmi, et de visione ejus.

Natus autem in Augusta civitate, patre Gundulfo, matre Ermenberga, quae una erat prudentium feminarum, concepit ab initio vitae timorem Domini; e quo consequenter salutis suae peperit fructum, unde verae justitiae postmodum opera processerunt. Matris vero mores ideo magis exprimere studebat. Quod enim ei patre circa alia occupato totius domus sollicitudo incumberet; sapienter omnia disponebat, insistensque operibus misericordiae diligenti studio frequentabat ecclesiam, orans et tota mentis aviditate excipiens verba Dei, et praecepta sapientiae fideliter exsequens. Nam quae audierat communicabat aliis jucunda relatione, et se et alios ad obsequium invitabat. Audivit ab hac puer unum esse Deum omnium conditorem, regnantem in caelis, largitorem remuneratoremque bonorum, et credit, et jam in tenera aetate ad illius notitiam aspirabat. Pueriliter autem opinabatur caelum vicinis montibus inherere, ibique Dei de quo audierat esse palatium, et eum cum angelis et sanctis corporaliter conversari. Visum est ergo ei una noctium in somniis, quod illuc ascenderet, et quod in devexitate montis quem ascendebat videbat famulos Domini metentes quidem triticum sed valde negligenter; ut ejus fidei zelo accensus super hoc ante Deum disponderet accusare. Ascendit, Deumque sedentem in palatio solum reperit, excepto solo dispensatore; per quem accitus et sedens ad pedes Domini, ipso mandante, panem accepit candidissimum, unde ibidem comedit et satius est. Visionem retulit sociis, seque pane divino pastum gloriabatur; interim suspicans haec circa se corporaliter gesta esse. Exinde tanto Dei amore ebriatus est, ut totum contemnens mundum, etiam gravem aliquam desideraret infirmitatem, enjus occasione monachorum, quod plurimum optabat, posset ascribi consortio. Et quidem pro voto, sicut orabat, infirmatus est, sed ne monachus fieret, tunc ut putabatur, obstitit pater: quod autem verum est, eum Dominus ad aliud reservabat. Litteris duntaxat et honestati applicat animum; et in utroque proficiens super omnes coetaneos suos explevit in brevi tempore multa. Adolescentior autem factus, matre defuncta, proficisci disponit in Galliam, litterarum tractus aviditate; quarum desiderio im-

monso aestuabat, et ut patris qui eum tractabat acerbius saltem fugæ præsidio declinaret offensam. Cum vero patriam exiens in ascensu montis labore pariter et fame fere deficiens nivem manderet, ut vel sic ei repararentur vires; compatiens ei minister, quem unicum itineris habebat socium, diligentior investigare cœpit, an aliquid alimentorum habebat in sacco, quem deferebat asellus, et statim contra spem nitidissimum panem reperit; quem quis imposuerat ignorabat. Itaque recreatus est ad viam et laborem, muneris sui Deo gratias agens.

CAP. II. *De actibus Anselmi in Burgundia, Francia et in Normannia. Anselmus secutus est consilium Rotomagensis archiepiscopi, et factus est monachus Becci.*

Exactis dehinc partim in Burgundia, partim in Francia tribus annis; Lanfrancum illum, cujus memoria in jucunditate et benedictione est, in Normannia adit, virum quidem litteris et virtutibus insignem, conversationis per omnia probatæ, et ad quem audiendum de diversis mundi partibus confluebant quicumque eloquentiæ vel sapientiæ appetebant profectum. Is enim omnium iudicio præstantissimus habebatur. Factus est ergo ei Anselmus familiaris præ cæteris, et magistri quodammodo exhaustit spiritum. Totus litteris occupatur, et eas sine intermissione aut discit aut docet. Insistit proposito, perseverans in fame et siti, in frigore et nuditate, tanta quidem pervicacia studii, ut minoris videretur emi posse regnum cœlorum. In se ergo reversus, et vias suas prudenter examinans, unum necessarium esse prospexit, et quod eloquentiæ torrens aut philosophia hujus mundi veram non confert beatitudinem. Hæc sæpe tumorem pariunt; timorem Domini, qui initium sapientiæ est, nunquam aut raro. Reprimunt interdum litteræ vitia quædam, et mundi contemptum afferunt; sed plane contemptus mundi inutilis est, ubi amor Dei non convalescit. Audita patris morte, amplius movebatur, et cum ad obsequium Dei omnino animum inclinasset, quam tamen præeligeret viam dubius hæsitabat. An enim expeteret eremum, an claustrum monachorum, an ex proprio patrimonio domum construens, peregrinis pro facultate et pauperibus ministraret, habebat incertum. Nam circa hæc tria fluctuabat animus ejus. Cæterum ne levitas præcipitaret sententiam, unde pœnitentia non recte factorum familiaris et jugis pedissequa sequeretur, motum mentis exponit Lanfranco, et ex consilio ejus Maurilium venerabilem Rotomagorum archiepiscopum advenit, ipsius super hoc sententiam petiturus, credebatur enim habere Spiritum Domini. Itaque ex consilio ejus vitam monachicam aliis omnibus præferentis, Anselmus Becci factus est monachus, anno ætatis suæ xxvii. Erat autem prior ejusdem loci memoratus Lanfrancus sub sancto abbate Herliwyno, qui de patrimonio suo Beccensem a fundamentis ædificavit

A ecclesiam. Ab his elementa monasticæ professionis Anselmus accipiens, et obliviscens eorum quæ retro sunt, et se ad Apostoli formam in anteriora semper extendens (*Philip. III*), studuit implere monachum, et æmulationi sanctorum tanta diligentia incumbere, ut esset in brevi perfectioribus imitandus. Siquidem in triennio sic profecit, ut universalis videri possit ex merito lucidissimum veræ sanctitatis et monasticæ perfectionis exemplum.

CAP. III. *Lanfrancus prior Becci assumptus est in regimen monasterii Cadomensis. Anselmus succedit in prioratum Beccensis cœnobii. De Waltero Tyrell, dum pranderet cum Anselmo, et de grandi sturio.*

B Assumpto vero Lanfranco in regimen monasterii Cadomensis, ei in prioratum Beccensis ecclesiæ succedit Anselmus. Studuit autem, ut pro adptione honoris et gradus ipse quoque in religione proficeret, et Deo, cui devoerat obsequium suum, fidelius militaret. Jam crucifixus mundo et concupiscentiis ejus cœlestia cogitabat, et ea duntaxat exercebat in opere, quæ ad æternam proficiunt vitam. Non enim mores hominum habebat exemplum vitæ, sed verbum Dei. Siquidem divina Scriptura, ut ipse dicere consueverat, optima bene vivendi forma est. Sunt autem quatuor, unde ei poterant justitiæ rivuli scaturire: scilicet legis Dei meditatio jugis, exsecutio cauta, fida relatio, oratio devota. Quid enim perfectius quam in lege Domini meditari die et nocte, quam exercere mandata a quibus intelligere propheta gratulatur, quam annuntiare gloriam Dei, a cujus præconio piscatores inclyti facti in doctrina veritatis et philosophogentium confuderunt. In his occupatus Anselmus obsequium suum devotis orationibus Domino consecrabat, tanta seipsum mactans inedia, ut modo illecebram gulæ reprimeret, scilicet ab initio prioratus sui delectationem cibi aut potus omnino non sentiret. Sed non famem patiebatur a jejuniis, qui jam comedendi amiserat voluptatem. Quantæ devotionis fuerit, orationes quas scripsit indicant, et si quis meditationum ejus librum excutit, patenter inveniret. Quod de Martino scriptum est, certissimum sit de Anselmo, quod ori ejus nunquam defuit Christus, sive justitia, sive pax, nil quidquid ad veram pertinet vitam. Habebat semper ante oculos timorem Domini, et omnem peccati faciem super omnia quæ dici possint exhorrebat: adeo quidem, ut si hinc inferni dolorem, inde peccandi malitiam corporaliter cerneret, sicut confiteri solitus erat, si necessitas alterum importaret, retrudi mallet in infernum quam peccatis involvi. Dicebat et aliud: Se malle innocentem teneri a gehenna, quam peccatis sordentem tenere regna cœlorum.

Hanc autem assertionis suæ reddebat rationem, quod innocentes et bonos diligit Deus ubicunque sint, et e contra omnem malitiam odit et detestatur. Profecto summa justitia non beatificat malos, et amicos suos bonitas summa nequaquam miseris

facit. Pius erat, ut omnibus impenderet paternum affectum. Veræ scientiæ sic scrutabatur vias, ut fidei scripta perlegeret, corruptiones librorum quæ ex consuetudine tunc erant plurimæ emendaret; divinis Scripturis hanc attribuens auctoritatem, ut quidquid asserunt, verissimum lateretur. Fortitudinem vero animi a professione veri et cultu justitiæ nil deflexit. Vigebat in eo consilii spiritus; ut ad ipsum turmatim fluere undique desolati. Illuxerat ei tanta claritate et affluentia facies veritatis, ut intelligeret prudenter ænigmata Scripturarum, nodos quæstionum potenter dissolveret, manifesta frequenter haberet occulta cordium, et quadam prophetandi gratia plerumque prædiceret arcana futurorum. Accidit autem ut, nocte quadam, ante vigilias nocturnas secum meditans, miraretur quonam modo prophetæ præterita simul et futura, sed et absentia quasi præsentia viderint, et fideliter confidenterque protulerint. Et cum in his totus esset, vidit per medias maceris oratorii et dormitorii, quomodo custodes ecclesiæ altaria et luminaria præparabant, et quomodo unus eorum pulsabat campanam ut alios excitaret. Quibus surgentibus miratus est, conjiciens Deo esse facillimum prophetis et sanctis suis revelare occulta, qui radios oculorum ipsius per parietum densitatem introduxerat, stupente natura.

Urgente necessitate divertens ad hospitium monachi pauperis, et de inopia piscium quos hospiti tanto apponeret graviter conquerentis, non enim habebat domi nisi panem et caseum: « Noli, inquit, frater, pro defectu alimentorum, quæ nobis ministraturus est Deus, sollicitari, sed mitte citius rete in amnem vicinum, et piscem capies, qui sufficit omnibus nobis. » Vix præcipienti paritum est, eo quod res incredibilis videbatur et majestatis divinæ manifesta tentatio. Sed tandem cum immenso stupore omnium, juxta verbum viri Dei, miræ magnitudinis extractus est piscis. Alia quoque vice, cum nobilis vir Walterus cognomento Tyrillus eum ut secum pranderet detinens de penuria piscium anxius quereretur, « Tu, inquit verus Dei cultor Anselmus, consolans hominem de inopia deliciarum, quereris, et tibi sturio grandis affertur? » Ridet ille et omnino diffidens; illico, juxta verbum Anselmi, prægrandem sturionem sibi vidit afferri a duobus hominibus, qui eum a pastoribus suis inventum in ripa Alciæ fluminis transmissumque Domino asserebant. Unde, sicut de beato Benedicto celebre est, ita et iste creditur habuisse spiritum prophetandi.

CAP. IV. *Anselmus acquirebat gratiam divinam, ut profiteri posset servire Deo cum corde puro et conscientia bona. De quodam sene decrepitiæ ætatis. De quodam juvene [qui ob] nullam occasionem unquam manum secretis membris admoveret. De Osberno monacho. De quodam fratre odioso contra Anselmum. De visione Ryculfi monachi.*

Præsidebat ei sapientiæ Spiritus, ut nihil ei saperet nisi Deus, ad quem omnia referebat, ortum,

processum, finemque virtutum ac vitiorum, deprehendens et exponens in singulis et quomodo apprehendi valeant aut vitari. Apostolicum implebat virum, ut nisi eum humilitatis cautela reprimeret, profiteri posset cum Apostolo de corde puro et conscientia bona et fide non ficta: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* (II Cor. xi.) Et quod de discipulo quem diligebat Jesus scriptum novimus, quia quidquid loquitur, charitatis igne vaporatur: ita et Anselmus, etsi ad paritatem tanti apostoli non assurgat, ejus tamen diligenti studio vestigia imitatus est, ut totus ejus sermo, tota vita, scripta quoque omnia divinæ dilectionis igne qui in eis lucet, videantur esse succensa. Crederes eum non sibi vivere sed aliis, imo tanto verius sibi, quanto utilius aliis et fidelius vivebat Deo. Aliorum quoque profectum curans, divinam sibi gratiam acquirebat. Cum vero salutem omnium procuraret, infirmis tamen ætate vel morbo et juvenibus ampliolem diligentiam impendebat. Nam magis indigenti citius occurrit, et liberalius subvenit charitas, et acerbius patienti compatitur magis. Unde ei pro voto frequentius succedebat, ut convalescerent ægrotautes, confortarentur senes, ad frugem melioris vitæ revocarentur errantes, in veræ virtutis culta proficerent et solidarentur adolescentes. Nam

Quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu;

(Hor. Ep. I, II, 69.)

et mores, quibus tenera ætas imbuatur, difficilior et non sine quadam ægritudine avelluntur.

Hos ejus successus paucis expediamus exemplis. Herowaldus vir ætate decrepitis, tanto quoque languore prostratus, ut solam linguam haberet in potestate, et non cibo posset uti aut potu, in domo infirmorum imminentem, ut putabatur, exspectans exitum, eo ipso convaluit, quod Anselmus eum potavit manu sua vino, quod de racemis in collectam palmam expresserat. Juvenis quidam inconsulti fervoris proposito se obligaverat, ut nulla unquam occasione manum membris genitalibus admoveret. Sed quia frequens est ut inconsulta vota tentatio gravior prosequatur, tantus eum in partibus illis dolor invasit, ut moles plumbea ibidem pendere videretur. Quem cum dissimulare non posset, admonitus ab Anselmo, ut modum ægritudinis manu tenus probaret, frater voti reverentia recusavit. Sciens itaque Dei famulus esse omnia munda mundis, adhibito secum grandævio fratre in locum secretiorem ducit juvenem. Caro sanissima reperitur, et ex quo a sancto viro visa est, dolor omnis abscessit, nec juvenem ulterius fatigavit.

Osbernus quidam, professione monachus, ætate adolescentulus, ingenio perspicax, manibus ad artificia pollens, adeo perversis moribus erat, ut de salute ejus posset merito desperari. Exercebat hic dentem caninum, et odio insatiabili prosequabatur Anselmum. At ille compatiens errori, sancta qua-

dam calliditate puerilem animum cepit, et nunc A leniens acerbitatē blanditiis, nunc puerilia quantum vigor sinebat ordinis tolerans et prece vel exhortatione sæpius utens, jussis raro, perversitatem morum non tam eripuit quam surripuit, et quodammodo ignarum adolescentem divinæ legis nexibus compedivit. Nam primo omnium repressit odium, post exstinxit, in se deinde provocavit affectum, et sensim in jam exculto pectore sevit et aluit sincera gramina charitatis. Sic itaque ex benignitate et benevolentia juvenis promptissimam obedientiam procuravit, ut qui ante non admittebat a quocunque vel verba, nunc amplecteretur et verbera. Qui omnium perversissimus fuerat, omnes cœtaneos de virtute in virtutem proficiens antecessit, et ad perfectiores accessit in brevi. Alii B namque in eo, velut in quodam speculo divinæ gratiæ, quod imitarentur et unde vitam suam componerent, facile poterant intueri. Sed cum maximus inde fructus Ecclesiæ speraretur, juvenis morte immatura cum ingenti dolore et lacrymis omnium præventus est. Eo vero in ecclesiam pro more delato, Anselmus secessit in secretiorem orationis locum, cæteris circa defunctum in orationibus occupatis. Qui cum ex tristitia et lacrymis, ut fit, in somnium lumina paululum declinaret, vidit personas candore vultus et vestis insignes, ut de Osberno suo dictaretur iudicium, considerare. Adest et ille similis homini, quem aut minuto nimia vel languor fecit exsanguem. Anselmo vero sollicite C inquirente, quam sententiam excepisset, respondit: « Ter insurrexit in me serpens antiquus, et ter cecidit in seipsum, et tandem Ursarius Domini liberavit me. » Probabile quidem est fuisse tertio impetum, qui et de originali ante baptismum, et de actualibus postea commissis ante monachatum, et de prævaricatione professionis monasticæ poterat accusari per calumniam hostis antiqui. Ursarium vero bonum angelum dici puto, qui cohibet et punit adversarias potestates, qui hunc ratione fidei et charitatis retentæ et pœnitentiæ in extremis a calumniatoris laqueo expedivit. Convenerat autem inter eos, dum ægrotanti Anselmus assidens tam animæ quam corporis necessaria ministraret, et multo affectu obsequendi præriperet officia aliorum, ut ei, si Deo placitum esset, sortem conditionis suæ post exitum indicaret. Mortuus quoque vivo exhibuit obedientiam, cujus formam studio viventis acceperat. Concipiens ex visione spem salutis, et defunctum Osbernum posse sanctorum suffragiis adjuvari, per singulos totius anni dies Deo pro ipso per se aut per alium divini sacramenti hostiam procuravit offerri. Epistolis quoque circumquaque missis obtinuit, ut pro Osberno suo orationes facerent privatas et solemnes; unde factum est ut successionem Osberni omnes appeterent, et ipsius benignitas plures Domino lucraretur, quam si cum austeritate et cum potentia imperaret.

Nihil tamen de vigore ordinis remittebat; seif erat ad misericordiam quam ad sævitiam pronior. Nam si pro alterutro dammandus esset, mallet, ut dicebat, apud Deum inveniri nimis misericors quam crudelis. Noverat enim auctoritatem et austeritatem inferre timorem potius quam amorem. Nec sine amore est ordo; quia nulla vera est sine charitate religio. Utique non extorquebis amari; hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat. Operibus charitatis et misericordiæ semper insistens fructum plurimum Domino acquirebat. Sed quia interium negotiorum tumultibus plurimum vexabatur, disposuit prioratu cedere. Sed consultus Maurilius, Rotomagensis archiepiscopus, jugum impositum secundo præcepit in virtute obedientiæ in finem B sustinere, eadem auctoritate adjiciens, ut cum ad majora vocatus fuerit, divinæ dispositioni non reluctetur. Nam se multos vidisse et fere semper asseruit, qui cum pastorem curam, suæ quietis causa, refugerent, per desidiā ambulantes de malo semper in pejus defecerunt. Paruit Anselmus tristis et gemens, et Deo se totum committens, utilitati fratrum omnino studuit inservire. Licet autem omnibus obsequi, neminem [lædere] gestiens, etiam cum his qui eum oderant esset pacificus, invidiam tamen, quam aut virtus aut felicitas aut horum opinio semper accendit, non potuit declinare. Nam qui eum præcesserant, novitium sibi præferri murmurabant. Quorum unus, qui nullo poterat obsequio mitigari, ad extrema perductus est. Ibi agens, pallere et tremere et miro modo delitescens vultum cœpit in diversa mutare. A fratribus causam interrogatus, ait duos immanes lupos ipsum jam compressis dentibus jugulare. Refertur hoc ad priorem; qui paululum divertens in oratorium consuetum, rediit in domum infirmorum, et erecta manu signum sanctæ crucis edidit, dicens: *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Quo facto, quievit æger dicens, quod ad introitum Anselmi et manus erectionem lanceam viderit igneam ex ore ejus in lupos jaculari; quæ territos celeri fuga lupos abegit. Accessit ad ægrum minister illius Spiritus, qui apostolis datus est in linguis igneis, et fratrem ad pœnitentiam et confessionem D inductum absolvit, prædicens quadam prophetandi virtute etiam horam qua erat transiturus.

Una vero noctium, cum Riculfo quidam, secretarii fungens officio, ante ostium capituli iturus in dormitorium pertransiret, introspectans orantem vidit fratrem globo igneo circumcinctum. Attonitus rei novitate discedit, sed Anselmum in lecto quæsitum non reperit. Rediens servum Dei orantem invenit, sed igneus ille jam disparuerat globus. Martinum sacrificantem globus igneus insignivit, et orantem circumcinxit Anselmum. Apostoli Spiritum sanctum in linguis igneis receperunt, et eundem in igne vibrat lingua Anselmi. Dæmonibus quoque imperat, morbos expellit, futura præ-

nuntiat, legem Dei facit et docet, et multis esse vir apostolicus comprobatur.]

CAP. V. *Anselmus in monasterio Becci scripsit vi libros: I De veritate, II De libertate arbitrii, III De casu diaboli, IV De grammatico, V Monologion, VI Prologion dicitur. Anselmus gravi infirmitate corripitur, in qua raptus spiritu. De quodam abbate [qui] ad Anselmum venit quærens consilium. De pueris nutritis in clauetro. De quodam milite Cadulo nomine.*

His temporibus Anselmus scripsit tres libros, unum *De veritate*, alterum *De libertate arbitrii*, tertium *De casu diaboli*. Scripsit autem dialogum cuius inscriptio est, *De grammatico*, et alium, quem eo quod ibi solus loquitur, *Monologion* appellavit; ubi quidem tacita omni auctoritate divinæ Scripturæ, quod de Deo fides prædicat ratione convincitur. Sextum quoque, cui *Prologion* titulus est, in quo breviter probat ea quæ de Deo secundum se dicuntur, ut omnipotens, bonus, et cætera hujusmodi omnia in ipso unum esse. Sed cum in hujus probationis investigatione adeo vexaretur, ut non modo somnum sollicitudo excuteret, sed cibum quoque et potum, ita ut ex desperatione quadam scrutinium hoc tentationi ascriberet, ei subito inter nocturnas vigiliis quod quærebatur illuxit. Sententiam exaravit in tabulis, custodique commendat. Sed quis eas subripuerit, cum nusquam potuerint inveniri, semper mansit incertum. Reparatur in aliis tabulis, sed cum postmodum exigerentur a depositorio, in pavimento ante locum repositorii repertæ sunt cera avulsa frustatimque dispersa. Quis autem hoc commiserit, hactenus ignoratur, nisi, quod credibile est, hostis antiqui livor. Tertio itaque conceptum est in chartis, sicque permansit.

Gravi deinde infirmitate corripitur, in qua raptus in Spiritu fluvium præcipientem vidit et magnum, in quem rerum omnium purgaturæ, sordes et quævis immunditiæ defluebant. Rapiebat quoque omnem, quam contingere poterat, suppellectilem mundi, viros et mulieres, senes et juvenes, pauperes et divites simul. Cum vero computaretur nis, quos talibus spurcitiis cibandos potandosque a ductore audierat: « Ne mireris, inquit, quia hic torrens mundus est, qui sæculares involvit. » Adjecit quoque ductor: « Visne videre, quid sit verus monachus? » Volentem ergo duxit in claustrum, cujus parietes obducti erant argento purissimo, pratum quoque argenteum virentibus herbis miræ fragrantis vestiebatur. Et licet flexæ paucantibus molliter cederent, surgentibus illis erigebantur et herbæ. Cum illius habitandi desiderio caperetur Anselmus, « Eia, inquit ductor, vis videre quid sit vera patientia? » Quod cum ille immenso desiderio postularet, disparuit ductor, et Anselmus in se reversus est. Et quidem probabile est eum taliter restitutum, ut in tribulationibus, quas erat passurus pro Domino, quid sit vera patientia comprobaret. Nam exinde semper magis ac magis

A mundum cum oblectationibus suis exhorruit, et verum monachatum studiosius et ardentius amplexatus est. Unde ad eum undique velut ad quemdam religionis fontem etiam de remotis regionibus undique confluebant, consortium aut auxilium aut consilium expetentes. Inter quos abbas quidam religiosus accessit, et cum de multis egisset, tandem de pueris monasterii consilium quaerit. « Non proficimus, inquit, verberantes eos tota die, et illi pravi enim sunt et incorrigibiles, semper in pejora deficiunt. — Quales, inquit Anselmus, tandem adulti? — Hebetes, ait abbas, et bestiales. — Laudabiliter, inquit Anselmus, profecistis, qui imaginem Dei hominem deformastis in bestiam! An nescitis quod in proceritate ramorum nequaquam planta consurgit, quæ ab initio durioribus obstaculis undique coarctatur; nec radices agit altas, nec ramos erigit, nisi libertate aliqua potiatur? Humore fervorem necesse est temperari, ut seminum germina coalescant: alioquin iste consumit, ille dissolvit. Ut ex argento speciosam formæ imaginem, non modo malleus opus est incude, sed cæte sculptorio, plumaxi, et aliis quibus peragitur res fabrilis. Neque enim solis tonsionibus procuratur. Quis parvulos cibis initiat solidioribus, lacte subtracto? Hoc siquidem strangulare esset, non pascere. Quo progreditur qui incipit a perfecto? Cera durior sigilli imaginem non admittit, tenera nimis et liquens non retinet. Age cum eo, qui sæcularitate nimis induruit, de subtilitate spiritualium, et sermone tum, præ duritia, non admittit. Puerulus quid loquaris non intelligit quidem. Ætas media, quoniam ex his temperata est, utrumque potest. Sic adolescentia, si opificem positum habeat, facile informatur; et institutionis imaginem fideliter retinet. Unde et in his utilius laboratur, si secundum Apostolum lacte præparentur ad solidos cibos, et singulis per competentes gradus utantur (*Hebr. v*). At vos ab eis exigitis, ut in tribulationibus gaudeant, diligant persequentes, et similia, quæ perfectorum titulis ascribuntur. Sicut itaque charitas timorem, ita timor inordinatus ejicit charitatem. Unde fit ut pravas et spinosas nutriant cogitationes, auspiciosi, queruli, murmurantes, invidi, ambitiosi, infideles; et qui nullam in prælatis experti sunt, nullam eis vel aliis referunt charitatem. Et quantum crescunt in dissensione membrorum in corpore, tanto incremento vitia propagantur in mente. Nunquid hoc vobis velleis fieri? Justitia autem vestra, ne aliter dicam, in propatulo est. » Familiare siquidem habebat probatis moribus exemplisque vulgaribus asserere, et sermonem, non ut multa scire et facundus videretur, auditoribus ut proficerent intimare. In eis quoque erudiendis, cum quemcumque magistratum gereret, operam multam dabat, eo quod illorum institutio potest omnibus vel prodesse vel obesse subjectis. His auditis abbas ingemuit, et se a via veritatis errasse palam confessus est.

Gravi interim morbo abbas Herlewinus conficitur, et Anselmo dispositio commendatur. Equi et cætera itinerantibus necessaria ejus specialiter usibus præparantur. Sed ipse audito proprietatis nomine expavescit, et universa sociis præcepit communicare. Neque suum esse nil dici quidquam volebat, sed ut sibi et fratribus essent communia. Unde quæ ei sic offerebantur, omnia respuebat: etiam quæ procurabat devotio illorum, qui ad hoc accesserant ut hominem nossent. Die quadam, dum in dormitorio ad lectum diverteret, anulum reperit aureum, qui cujus fuerit aut unde venerit hactenus ignoratur. Creditum tamen est eum fuisse futuri pontificatus indicium. Invidit autem diabolus salutem multorum, quam famulus Dei procurabat. Et ad eum undique confluentibus suas tendebat insidias. Ut ad præsens alii taceantur, miles quidam, Cadulus nomine, devotione concepta, se totum Domino precibus immolabat, et ecce extra ecclesiam velut scutiferi sui vocem audit, equos et omnia quæ habebat a latronibus diripi miserabiliter deplorantis. Miles tamen in oratione persistit, pluris habens devotionis quam possessionis dispendium. Hostis vero devoti inilitis constantiam dolens, ursi speciem induit, et ante eum a tecto corruens horrore casus et formæ terribilis orantem voluit impedire. At ille perseverans, monstrum securus irridet. Egressus tandem ab ecclesia inter eundem audit vocem clare dicentem sibi: « Cadule, quo tendis? Quo tendis, Cadule? Cur ad priorem hypocritam vadis? Nudabit te bonis more suo, et præcipitabit te in fontem erroris. Utique tunc pœnitentibus. Siquidem opinio ejus » conversatione plurimum distat. » Ille vero, vocem audiens, neminem videns, signo crucis orationibusque munitus pervenit ad Anselmum, et ex consilio ejus monachum induit apud Majus Monasterium in pago Turonensi. Consueverat unumquemque in illum locum mittere, quem inspirante Domino prælegit. Nam plerumque ad alia transeuntes pœnitentia comitatur.

CAP. VI. Herlewinus abbas Becci decedit. Anselmus succedit ipsi in abbatem Beccensis cœnobii. Dubitatio Lanfranci archiepiscopi de sancto Elphego si sit martyr vel non. Interrogatio facta ad Anselmum abbatem Becci. Responsio Anselmi ad interrogatum Lanfranci de hac causa.

Abbate vero Herlewino decedenti succedit Anselmus, invitus quidem et renitens, sed coactus a fratribus, et maxime urgente mandato quo eum Maurilius Rotomagensis archiepiscopus vinxerat. Ut autem orationi, lectioni et officio verbi liberius vacaret, causas et forinseca fratribus ad hoc idoneis delegavit. Præcepit ut semper præligerent pati quam facere fraudem, et ut pro viribus sine clamno enormi omnino jurgia declinarent. Vix enim aut nunquam exercentur lites sine dispendio charitatis. Cum vero ad causas egredi cogebatur, rarissime loquebatur, nisi de meritis aut verbo vitæ: sæpe autem contemptis versutiis calumniarum dor-

mitabat. Expergefactus autem, dolens quos machinati erant sic denudabat, ac si eos accepisset a constantibus aut interim lectos reperisset in actis. Tantam humilitatem hospitibus exhibebat, ut sæpe eorum gratia refectorium spoliaret. Tantam spem de misericordia Dei conceperat, ut nunquam videretur de crastino cogitare. Proveniebat quoque ei secundum fidem suam, ut monasterium semper in omnibus necessariis abundaret. Et sicut alter Nicolaus, gemma sacerdotum, adeo circa pauperes misericordiæ visceribus affluebat, ut hoc solum quodammodo nosse videretur: *Omni potentis te tribus* (Luc. vi).

Cum vero in Angliam tam causa possessionum monasterii, tam maxime ut videret Lanfrancum archiepiscopum, descendisset, multis hinc inde sermonibus habitis, tandem de beato Elphego Lanfrancus verbum fecit. « Angli, inquit, inter quos vivimus, quosdam sibi instituerunt sanctos, quorum incerta sunt merita. Quorum unus in nostra requiescit ecclesia, Elphegus scilicet prædecessor noster: vir quidem bonus, quem non modo ut sanctum sed etiam ut martyrem colunt. Cum autem discussio causam ejus: eum ob hoc a paganis lapidatum et tandem post multas injurias, contumelias et flagra, ferro peremptum deprehendo, quod ad redemptionem corporis sui pecuniam quæ exigebatur ab hominibus suis noluit extorquere. Cum itaque martyrem non faciat pœna sed causa: an cohibendi sint an sequendi, sententiam vestram audire desidero. » Nondum enim Lanfrancus, utpote novus Anglorum incola, plene historiam noverat. Nam et Elphegus pro Christo passus est. Anselmus tamen ad audita respondit. « Martyr, inquit, videtur egregius: qui mori maluit, quam injuriam præsertim his quos tueri debebat irrogare. Et plane qui hoc quod parvum videtur tantum exhorruit, conventus in confessione Christi fidelissime staret. Nam qui devitat minima, gravia facile non admittit. Sic ergo Joannes pro veritate, sic et Elphegus pro justitia passus mihi martyr habetur insignis. Nam uterque pro Christo, qui, sicut veritas, ita quidem et justitia est. » Acquievit Lanfrancus: et historiam legi et festum martyris instituit solemniter annis singulis celebrari.

Anselmus autem non modo ecclesias et loca venerabilia circumviabat: sed civitates et castella et nobilium domos, hac et illac invitatus et tractus, et verus apostolorum sequipeda, verbum fidei et salutis omnibus erogabat. Nam et omnibus omnia factus est, ut lucrificeret omnes: adeo quidem, ut etiam his qui sine lege erant, esset et ipse tanquam sine lege. Cum tamen omni studio indescenderet in lege Christi: unde eum perhorrebat nullus, venerabantur omnes, plurimi sequebantur: omnis ætas, omnis professio, omnis conditio utiliter docentem audiebat, et fatebatur Anselmum. Rex etiam, qui Anglos subegerat, etsi cunctis esset formidini, erat tamen subditus illi.

Confitebatur enim Dominus sermonem ejus sequentibus signis. Siquidem curabat ægros : et, natura cedente Creatori, constat eum curasse leprosum. Vir etenim nobilis in confinio Flandriæ et Pontivi ea laborans infirmitate, in visione monitus est, ut aquam biberet, qua Anselmus Beccensis abbas in celebratione missæ manus abluerat. Factum est ita, et ille illico restitutus est. Alius de congregatione Beccensi a valida curatus est infirmitate, respersus aqua ab Anselmo purificata. Hoc enim in somniis monitus fuerat, dum fere in vitæ exitu laborabat. Vir litterarum eruditione et morum honestate laudabilis, Boso nomine, his ferme diebus per Anselmum monachorum est associatus collegio. Sed in brevi adeo tentatus est, ut cogitationibus distractus, nullam omnino haberet requiem. Tandem post dies aliquot Anselmo quid patiatur exponit. At ille pio compatientis affectu refert : « Consulat tibi Deus : » et exinde mentium tota tentatio discessit. Referre quot ægros curaverit, sed maxime febrientes, vel manus impositione vel aqua manuum vel pane benedicto, perlongum esset. Nam ad reliquias mensæ ægrotantes plures convaluisse celebre est et verum.

CAP. VII. De glorioso rege Wilhelmo primo : decedit ab hoc sæculo : successit ei in regnum Angliæ Wilhelmus Rufus filius ejus, vir parum justus aut pius. Anselmus scripsit librum De Incarnatione verbi in Anglia.

Decedente glorioso rege Wilhelmo, successit filius suus Wilhelmus, qui Rufus cognominatus est : vir quidem armis strenuus, sed parum justus aut pius : prodigus sui, appetens alieni, ferarum amantissimus, sed negligentissimus animarum, fautor militiæ et malitiæ, sed Ecclesiæ et innocentie vehementissimus oppugnator, voluptatis sectator acerrimus : utpote in quo sine modo et mensura vigeabant pariter amor mundi et contemptus Dei. Quod vero maxime principem dedecet, nullam corporis reverentiam habens, omni se immunditia deturpabat. Non solum mobiles, sed etiam plebs licet afflictia quatenus poterat, ut fieri solet, principem sequebatur. Celebre siquidem est quod qualis rector est civitatis, tales sunt habitantes in ea. Si quidem

Componitur orbis

*Regis ad exemplum. Non sic infectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis.*

(CLAUD., IV cons. Honor., 298.)

Unde cum Ecclesia undique pateretur, eo gravior erat vexatio, quod non erat qui se opponeret muram pro domo Domini. Venerabili Patre Lanfranco translato ab hoc mundo ad Dominum hujus persecutionis anno quarto, a proceribus invitatus, ab Ecclesia coactus Anselmus Angliam ingressus est. Veniens autem Cantuariam pridie nativitatem Beatæ Mariæ Virginis, summo mane discessit : eo quod præagientes undique conclamabant illum archiepiscopum fore. Deinde progressus ad curiam, et ab occurrente sibi rege honorifice et amice susceptus

A est. Post pauca communiter dicenda omnes monet emitti. Omissis itaque propriis, publica concepit curare negotia : et solus cum solo loquens quæ privatim et publice dicebantur exposuit, statuitque regem contra faciem suam. Non enim attulerat oleum peccatoris, quo mercenarii demulcent errantium capita potestatum. Digrediuntur ab invicem : et post paucos dies rex graviter infirmatur. Languore tactus, et sapientum motus consilio, acquiescit, ut in archiepiscopum promoveatur Anselmus : dicens eum summo honore dignissimum, et prædicatorem veritatis illustrem.

Rapitur ergo invitus anno gratiæ 1093, pridie Nonas Martii, prima Dominica Quadragesimæ. In sequenti autem solemnitate paschali, cum esset Wintoniæ, subito incendio cœpit civitas conflagrare. Et quia jam hospitium ejus circumcingere videbatur, domina domus res suas asportare ab amicis monita est. At illa se non timere respondit, sed tanti hospitis tutam esse presentia. Nec aliquo modo voluit acquiescere, ut aliquid asportarent. Moti igitur venerabiles viri Gundolphus Rossensis episcopus et Baldwinus monachus, Anselmi procurator, hominem astrinxerunt, saltem ut videret incendium et salutiferæ crucis signum opponeret. Mira res, ille manum extendit, et flamma dejicitur, et ignis quam invaserat domum semiustam reliquit, ac si Anselmo prohibenti progredi non auderet. Ille quidem diu repugnans electioni, tandem coactus est consentire ; et pridie Nonas Decembris ab omnibus episcopis Anglorum Cantuariæ consecratur. Inventa est autem super eum illa Evangelii sententia : *Vocavit multos, et misit servum suum hora cænæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia ; et cæperunt omnes simul excusare. (Luc. XIV).*

Inde profectus ad curiam, tres dies Dominicæ Nativitatis in lætitia transegit : rege gravissimam indignationem adversus eum concipiente ex turc, eo quod mille libras argenteorum rependere noluit ei, quia sine pretio et obsequio et omni interventu voluerat in archiepiscopatum promoveri. Discedens inde venit ad villam suam, quæ Herga vocatur, ibique parochialem ecclesiam dedicavit. Porro clericus quidam a Lundonia ministris episcopi associatus, inter agendum chrismatorio clam subrepto, in fugam dilapsus est. Sed, Deo dispensante, sic erroneus frequenter ibat et revertebatur, viæ antea notissimæ omnino ignarus, ut manifeste erroris indicio convictus culpam fateretur, et vas restitueret, et postea viam quæ Lundoniam ducit sine omni errore teneret.

Redit post paucos dies vocatus Anselmus ad curiam, ut transfretaturum regem sua benedictione muniret. Interim dum ventus differt, regem pro ecclesiarum pace sollicitat, benignus admonens ut legem Dei auctoritate regia non sinat conculcari. Unde rex exacerbatus ipsum præcepit discedere ; et ne transitum ejus ibi diutius exspectaret inhibuit. Ab illo ergo die Ecclesia Dei magis concutitur,

minuuntur et auferuntur possessiones, litibus et sumptibus vexantur homines, et sunt semper in dies posteriora pejora prioribus (*II Petr. II*). Ut autem palam flerent mala, quisque nocens optabat. Gaudebant enim, ut Sodoma, in sui publicatione peccati. Nam quisquis Anselmum offenderet, gratissimum regi videbatur officium præstitisse. Non erat ei requies, nisi cum forte se claustrum immergebatur. Fatebatur hoc cum lacrymis, hujusmodi adhibita similitudine. « Sic inquit in caverna bubo lætatur cum pullis, egredientem vero corvi corniculæque laniant et discerpunt. Continete vos intra quantum licet, dilectissimi filii, satis est, quod me bubonem suum negotia sæcularia tumultusque consumunt. » Nam et domestici ejus ex magna parte adversabantur ei. Erat autem sic infirmus ad mundana, ut quoties aliquandiu ex necessitate sæcularibus cansis intererat, aut animo desiceret, aut gravem aliquam incurreret ægitudinem. Ratiociniis interesse non poterat, sed Baldwino, de quo dictum est, imminere omnium cura. Unde quoties licitum erat, secretiorem adibat locum; et non diebus neque noctibus sed nec inter prandendum a colloquiis divinis et oratione cessabat. Scripsit interim librum *De Incarnatione Verbi*; quem epistolari stylo conscriptum Romanus pontifex Ecclesiæ approbavit. Nam et Urbanus rationibus inde sumptis in concilio Barensi usus est contra Græcos.

CAP. VIII. Quomodo Anselmus adit regem, humiliter petens Romam redire pro pallio officii sui exercendi. De perturbatione et causa inter regem et archiepiscopum et episcopos Angliæ.

Regem de transmarinis partibus redeuntem Anselmus adiit, humiliter petens, ut pro necessitate officii et more ecclesiastico Urbanum papam adire liceat pro pallio, sine quo plenitudinem officii sui exercere non poterat. At ille ad Urbani nomen intumuit, asserens in regno suo neminem siæ ipsius electione debere apostolicum nominare. Præstigitur archiepiscopo dies et locus, ut de hac temeritate respondeat. Adsunt partes, et voluntati regis omnes acclamant. Præcipue tamen episcopi argutius allegabant papam non recipiendum in regno Angliæ, nisi regis electio præcessisset. Quos cum Anselmus, volens reddere Cæsari quæ sunt Cæsaris, et malens Deo quam hominibus obedire, canonicis et plane divinis rationibus infrenasset, uno impetu vociferati sunt eum deliquisse in regiam majestatem, qui voluntati ejus suas præposuerat leges. Nam nec Deo miseri quidquam nisi rege consulto audebant ascribere. Igitur ad unam regis vocem quidam archiepiscopo suo omnem obedientiam abnegant, et fraternæ societatis communionem abjurant; alii vero in his quæ præciperet ex parte Urbani Romani pontificis. Omnes enim, excepto Rofensi, solo obedientiæ vinculum solvant, et præstitæ promissionis fidem. Insuper rex archiepiscopo et suis omnem securitatem adimens, manifestas de-

nuntiat inimicitias; nisi se exinde Romano pontifici non obediendum publice profiteatur. At ille perseverans in fide conductum et recedendi licentiam petit a rege. Tandem vero procerum interventu aliquot mensium inducias obtinet, et sibi et suis interim rex pacem pollicetur. Cæterum a fide promissi cito recedens, Baldwinum ejecit e regno; et in hominibus et terris suis archiepiscopum vehementer afflixit. Interea dominus Walterus, Albanensis episcopus, archiepiscopi pallium afferens, domini regis et papæ concordiam procuravit; efficitque ut a rege in gratiam vel specie tenus reciperetur Anselmus. Post aliquantulum temporis cum rex de Wallensibus triumphasset, exquisitis occasionibus, sopita cum archiepiscopo cœpit jurgia instaurare; nam in successione insolentior erat et fere intolerabilis. Redit Anselmus, et iterato eundi ad dominum papam licentiam petit. Jubet rex, ut cœpto desisteret, cum hujus itineris aut nulla aut vacua sit causa. Ait enim prudentiam Anselmi non indigere consilio, nec absolute puritatem.

Revertente archiepiscopo ad villam suam, cui Horsa nomen est, lepus, quem canes agitabant, infra pedes equi cui Dei famulus insidebat præsidium quæsit. Substitit Pater; instantesque canes accedere propius non audebant. Mirantur omnes et stupent; vir Dei bestiolæ compatitur infelici, asserens agi circa animam peccatoris de corpore exeuntem. Deinde edita voce leporem præcepit abire, et auctoritate solius verbi canes continuit. Alia vice aviculæ pedem filo innixum videns et puero tenente filum, nunc avem retrahi nunc dimitti; optavit ut avicula rupto filo liberaretur. Impletum est illico desiderium, et puer avem evolare flevit. Exsultat Anselmus, aviculæ congaudens: adjecit sic flere diabolum evadentibus his quos laqueo peccati tenebat innexos. Nam fere omnia, quæ habebat, audebat vel videbat, convertere solebat ad informationem vitæ.

A rege denuo revocatus Anselmus et inter cætera petitam licentiam tertio repetit. Turbatur rex, et se nimis vexari conqueritur: jubens in furore suo per internuntios, ut incontinenti regnum exeat sine spe redeundi, aut cœpto desistens jurejurando promittat se nunquam beatum Petrum vel sedem apostolicam pro negotio quolibet appellaturum. Et subjecit quod, si remanere vellet, iudicium curiæ sequeretur, quod a rege petierat, in quo non fuerat perseveraturus. Ad hæc Anselmus: « Dominus est, quod vult dicit. At ego vado quo me necessitas trahit: oportet me illud exsequi quod professus sum, et mandatis ejus obedire cujus ministerium gero. » Curia turbatur ad hæc, reum majestatis Anselmum asserit, contumelias profert, et proposito sui applaudit. At ille patienter sustinet indignationem concilii, gaudens quod et ipse dignus inventus est pro nomine Jesu contumeliam pati (*Act. VII, 41*.) Ingreditur ad regem vultu placido, offerens ei be-

nedictionem suam ante discessum, si eam ille non respuat. Quam cum rex conquiniscens se non abjicere responderet, persecutori suo benedixit ex animo archiepiscopus, et egressus est. Qui vero Deum timebant, Anselmum affectu et votis prosequenti sunt, et quantum licebat precibus et commendationibus juvabant. Rex autem in sua feritate persistit, ut videretur merito Deus recessisse ab eo.

CAP. IX. *Anselmus in exilium est relegatus. Cantuariam veniens, causa itineris conventui suo ecclesie Salvatoris Cantuariensis exposita, ante summum altare Christi sumpta pera et baculo, cum benedictione commendat seipsum Deo et fidelium orationibus. Commendatio Romani pontificis Anselmo.*

Veniens inde archiepiscopus Cantuariam, primo a fratribus suis, deinde a locis venerabilibus et omni clero et populo licentiam accepit, exposita publice causa itineris. Sumpta itaque ante altare Christi more peregrinantium pera et baculo, Deo et fidelium orationibus suam commendans peregrinationem, prosequente eum gemitu et lacrymis omnium fere inconsolabiliter, Dovoriam profectus est; ibique invenit clericum quemdam nomine Wilhelmum de Warewast, quem rex sine Deo ad Anselmum direxerat. Moratus est is diebus quindecim in mensa Anselmi, ut domesticus in omnibus et ubique intrans et exiens: nec alicui indicat ad quid missus sit. Cum autem nautæ navem urgerent ascendere et sarcinæ proferrentur, ecce idem Wilhelmum cum stupore omnium et indignatione archiepiscopi velut fugitivum et alicujus criminis ream in littore detinet, manticas et clitellas evolvit, et quid in tota suppellectili haberetur sollicitus perscrutator explorat. Delusa est autem sollicitudo quærentis, pecunia non inventa. Tunc autem licenter Anselmo recedente, cum precibus et lacrymis circumspectans multitudo prosequitur, et in nuntium redeuntem acerbissimas increpationes et imprecationes intorquet.

Vix aliquanto maris spatiodigressi sunt peregrinantes, et ecce mutato vento prius murmurant nautæ, deinde palam protestantur et clamant omnibus aut moriendum aut redeundum esse. Quo audito, Anselmus lacrymis suffusus ingemuit, et recurrens ad consueta orationum suffragia, ait: « Dispenset Deus, dispenset Dominus in me, quod voluerit, et in pristinas retrudat ærumnas: aut in obsequium suum, sicut ipso inspirante disposui, progredi patiar et faciat. Neque enim meus sum, sed illius. » His dictis in momento agnosceres vicarium ejus, qui imperat ventis et mari vincto e regione surgente qui ad optatum litus vectores cum ingenti lætitia citissime appulit. Navi autem quæ archiepiscopum vexerat exonerata, res mira apparuit, quoniam in tabula una foramen ferme duorum pedum inventum est: nec aliquid omnino liquidi elementi admisit, dum san-

ctus vir remaneret in navi. Audito autem transitu archiepiscopi, rex immanis omnes possessiones ejus confiscari præcepit, in irritum ducens omnia quæ ille gesserat.

Anselmus autem indicto sibi lætabatur exilio: arrham quoque futuræ beatitudinis noverat, quod eum pro justitia pati Dominus dignabatur. Ecclesiarum compatiebatur ærumnis sortisque suorum, quorum calamitates vix sine lacrymis referet qui fideliter meminerit tempestatis illius. Fidelis autem Deus, qui sperantes in se non deserit, servi sui pro ipso patientis comitabatur exilium, ut quoquo gentium aut locorum veniret, humane reciperetur, benigne celeretur, honeste tractaretur, et exaudiretur ab omnibus pro sua reverentia. Nam in ipsa

facie hominis quædam divinæ dulcedinis gratia refulgebat, ut ab omnibus amaretur; et veneranda canities senis tinentis Dominum aspicientibus ingerere reverentiam pariter et timorem. Cujusque ætatis et sexus homines, quæcumque locorum adventum ejus fama prænuntiaverat, ei turmatim occurrebant, ut sacra benedictione ejus potiri mererentur. Nam qui nihil in transitu videre meruerunt, se felices arbitrabantur. Eloquia ejus Deo condita, et auditoribus grata erant, et Deum timentibus dulciora super mel et favum (*Psal. xviii*). Quanto amplius colebatur, tanto cautius virtutem humilitatis custodiebat; et vernus Christi discipulus, cum esset omnium maximus, inter socios versabatur ut junior, et qui præcedebat sicut ministrator.

Transiens autem usque Lugdunum, *ip*: nuntios quos Romam direxerat, infirmitate corporis et aliis quibusdam causis præpeditis ab itinere, exspectavit. Quibus redeuntibus, vocatus a Romano pontifice pervenit Lateranum, et cum honore summo recipitur. Agit ei gratias Ecclesia Romana: ipse quoque Romanus pontifex, [in præsentia] totius curiæ et nobilium populorum, qui tanti exsulis causa convenierant, longum protendit sermonem: atque inter cætera ait: « Cum hunc utpote peritissimum in omnibus liberalibus disciplinis et in religione nutritum et tritum magistri loco habere debeamus: sitque velut quidam alterius orbis apostolicus et patriarcha jure venerandus; menti tamen ejus tam sincera fides, tam excellens humilitas præsidet, ut nos magis indigentes consilio ejus censuerit consulendos, et ut a reverentia beati Petri quem adiit non potuerit periculis terræ aut maris arceri. » Hæc et plura Romanus pontifex. Sed his omnibus Anselmus in silentio suo cauteliæ et divini timoris opposuit. Exposita vero adventus sui causa, miratur et stupet Ecclesia, subventionemque plenissimum pollicetur. Jussus autem morari, declinavit ad montana, Romani aeris inclementiam fugiens; receptusque est cum honore et venerabili viro Joanne quondam monacho Bectensi, tunc autem abbate Sancti Salvatoris Telesini, et ductus in villam, cui Sclavia nomen est.

CAP. X. *Anselmus complevit in provincia Capuana volumen Cur Deus et homo. De penuria aquæ. De puteo aquæ. De duce Apuliæ. De comite Siciliæ, et de amicitia cum papa Urbano. De concilio Barensi. De confusione Græcorum, et de hæresibus eorum. Anselmus vocatur a viris Romanis Sanctus Homo. De investituris ecclesiarum. De concilio Romæ celebrato.*

Igitur ibi degens, et in summitate montis ubi villa erat, salubritate aeris et velut quadam solitudine exhilaratus, ait: « Hæc requies mea, hic habitabo. » Vacans autem Deo et sibi, insigne volumen, incœptum quidem in Anglia, ibi in provincia scilicet Capuana complevit; quod *Cur Deus homo* intitulatur. Incolæ autem vici vexabantur aquæ penuria, eo quod fontes, putei et cisternæ fere omnino deerant illis. Unicus autem puteus eis in devexitate montis subveniebat, tenuiter quidem, quoniam diebus singulis ante diei horam nonam adeo exhauriebatur, ut nihil exinde usque in alterum diem ministraret humoris. Explorans autem monachus qui in eo præerat suscepti hospitis sanctitatem ex perspicuis signis, incommoditatem exposuit, orat opem, et in cacumine montis, quod summa desipientia videbatur, aquam dicit esse querendam. Laudat Anselmus pium desiderium. Rogatur ergo Anselmus, ut locum eligat, terram primus aperiat, et aquam vivam exoret a Domino. Ille, velut Clemens alter, morem gerens hospiti, petitionem implet; et in brevi salubris et jugis aquæ abundans inventa est vena. Nam, sicut incolæ ferunt, adversis infirmitatibus aqua in potum hausta curantur ægroti; et usque in hodiernum diem Cantuariensis archiepiscopi puteus ille, qui uberrimus et minimæ profunditatis est, appellatur. His diebus Rogerus dux Apuliæ, Capuam obsidens, ad se virum Dei venire facit. Quem cum summo honore recipiens, ei in capella quadam commodum officium procurabat, ut ex remotione exercitus non haberet tumultum, ex vicinia quotidie sæpius secum haberet ducem. Ubi cum quadam nocte cæteris quiescentibus Anselmus egredere, in veterem cisternam multæ profunditatis cecidit, cadensque clamavit dicens: *Sancta Maria!* Accurrentes socii Patrem vident in profundo fere exanimatum; sed ipse, signo dato, indicat se nil læsionis esse perpessum, et omnino incolumis eductus est. Venit illo Urbanus Romanus pontifex; et in civitate hospitiolum adeo juncti sunt, ut fere quicumque accedebat ad Urbanum, diverteret ad Anselmum. Nam quam illi majestas, hanc isti reverentiam sanctitas conferebat. Pagani quoque, qui duci in eodem exercitu militabant, magis deferebant Anselmo, optantes ei prospera et precantes: plurimique eorum per eum accessissent ad fidem, nisi timor ducis et comitis Siciliæ eos cohibuisset. Non enim permittebantur venire ad fidem. Soluta obsidione celebratum est Barensis concilium; ubi Anselmus catholica ratione convincit Græcos, et Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere docuit. Inde Romam cum apostolico reversus est. Ipso præcipiente Angliæ Romanam

venientes ad pedem juxta Romani pontificis instar admisit. [Id quidem] Anselmi humilitas repulit, donec apostolicus ei præcepit, ut sic moderaretur humilitatem, ne quorumcunque benefacere volentium impediret devotionem.

Præterea cives urbis nobiliores Anselmo quandoque tetenderunt insidias ob fidem imperatoris Ecclesiam persequentis, videntes plurimum auctoritatis conferri Urbano ex præsentia ejus. Cæterum ut eum christum Domini esse constaret, et verum discipulum Christi, mox eo viso, projectis armis, ceciderunt in terram; et qui ad malefaciendum accesserant, sacræ benedictionis quærebant munus. Adeoque in tota urbe invaluit religionis ejus auctoritas, ut non archiepiscopus, non primas, sed sanctus homo antonomastice, id est excellenter velut proprio nomine vocaretur. Romæ interim concilium celebratur; et inter cætera decreta statuitur, ut excommunicationis sententia feriantur laici, qui investituras ecclesiarum faciunt, et qui eas accipiunt de manu laicorum; eadem quoque sententia percelluntur, qui in officium sic adepti honoris aliquem consecrare præsumunt.

CAP. XI. *Anselmus archiepiscopus pervenit Lugdunum, et a venerabili Hugone archiepiscopo cum honore exceptus est. Willhelmus rex Angliæ nuntios misit Romæ. Causa differtur inter archiepiscopum et regem per papam Urbanum. De morte Urbani papæ. Anselmus susceptus est a Widone Viennæ archiepiscopo. De duobus militibus querentibus. De micis mensæ Anselmi. De prima visione, secunda et tertia mortis Willelmi regis Anglorum.*

Lugdunum abinde revertitur Anselmus; et a venerabili viro Hugone primæ sedis Galliarum episcopo exceptus est, ut tanquam loci dominus haberetur. Siquidem archiepiscopus et comprovinciales sic ei deferebant in omnibus, ac si Cantuariensis Ecclesiæ suffraganei essent. Et profecto Cantuariensis Ecclesia his diebus plus fidei reperit in extraneis quam in suis. Filii enim persequebantur Patrem, et inimici hominis domestici ejus. Nam ex suorum consilio a rege impio destinatus Romam venerat, adhuc ibi degente Anselmo, Willhelmus ille, cujus in exitu Angliæ mentio facta est; et inter cætera obtinuit ab Urbano, ut causam Anselmi differret a solemnitate paschali in diem festum Sancti Michaelis. Unde archiepiscopus, quoad rex viveret, viam redeundi in Angliam sibi credidit esse præclusam. Sed custos Israel, qui non dormit, quidquid humana temeritas somniaret, consilii æterni interim sententiam dispensat; et Urbanum, qui causam viri Dei ad petitionem tyranni distulerat, eximit rebus humanis, ut præfixum diem non videat. In exilio tamen prosperatur Anselmus; et non modo in Lugdunensi sed in contiguis quoque provinciis clarificante illum Deo ab omnibus communiter celebratur.

Rogatus autem a Widone archiepiscopo nobilis Viennæ, quæ dicta est maxima Galliarum, festivitatem beati Mauricii, quæ ob præsentiam capitis

ejus ibi solemniter est, celebravit. Expletis divinis, cum ad refectorem corporis consedisset: duo milites voce tremula, vultu pallenti, debiles et fere membris arenibus astiterunt, supplicantes ut de micis panis sui iis aliquid dignaretur conferre. At ille: « Ut video, inquit, non tam micis quam pane solido indigetis. Abundant cibi, et locus amplius est: ite sessum cum benedictione, comedite quantum vultis. » Adjecit etiam: « Nihil aliud faciam vobis, intelligens quo intendissent. » Vitabat enim quidquam facere, quod miraculo posset ascribi: non enim suam sed Dei gloriam appetebat, querens in omnibus non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. Porro a dextris sedentium sancti viri propositum videns, quasi importunitate petentium victus, fragmenta rapuit, præbuitque petentibus, monens cito discedere, ne hominem diutius fatigarent. Gustant, et cum benedictione hominis Dei recedentes, sanitati a quartanis, quod ex verbis eorum innotuit, illico restituti sunt. Unus principum terræ illius eodem languore diutius vexatus, famulorum manibus in ecclesiam Beati Stephani, ubi Anselmus divina celebraturus erat, inductus est: et audita missa sanus exivit. Unde post paucos dies Patri gratias reddidit, asserens se a febris quartanis illius benedictione curatum. Acceptique ab eo salutis monita, quibus instructus ex conscientia multorum Deo dignius, mundo gratius, et sibi utilius vixit.

His fere temporibus eunti Cluniacum sacerdos quidam occurrit, petens ut sororem suam in amentiam versam respicere et benedicere dignaretur. At ille velut aure surda pertransiit. Instat presbyter, et populus undique confluentis instat; et ille Deum in huiusmodi tentandum non esse respondit. Nec tamen ante dimittitur, quam dextera elevata eam signo salutiferæ crucis signavit. Quo facto fugit ociosus, et cucullum imponens capiti, infelicis femine deflet ærumnas. Rediens illa domus suæ nondum contigerat iimen, et integerrimæ sanitati donata est, in laudem viri Dei linguas omnium solvit. Revertens inde Lugdunum, transiit Matisconam: et ibi rogatu episcopi et cleri in ecclesia Beati Vincentii solemnem missam celebrans, exhortatione publica populum monuit, ut a Domino pluviam, qua mundus egebat, precibus impetrarent. Illi fecisse se hoc sæpius, sæpiusque frustratos esse respondent, orantes ut necessitates, ut vota eorum prece sua promoveat. Celebrantur divina: et per sacerdotes sui officium populi preces Domino offerunt. Nec mora, pro votis singulorum et omnium succedunt imbres; et tota civitas se in præconia sancti viri effundit. Perveniens autem Lugdunum, scripsit librum unum *De Virginali conceptu et peccato originali*, et alium cui titulus est: *Meditatio redemptionis humanæ*.

Dum hæc agerentur, Urbanus papa moritur ante Kalendas Augusti, et Anselmus iudicio Dei solius exponitur. Et licet plurima pateretur, et rei fami-

liaris angustia plurimum videretur urgeri, vigeabant tamen in eo læta mens et pontificalis auctoritas, quia non deficiebat nec deserebat enim verborum ipsius operumque principium, qui *in principio erat Verbum* (Joan. 1). Multa quoque de interitu regis impii prædicabantur a multis, quæ in vindictam Anselmi innotuerant tam ex signis patentibus quam ex visionibus manifestis. Sed ille his animum non opponens, pro conversione et salute tyranni quotidie Dominum precabatur. Tertio vero anno exsilii sui, habito colloquio beati Hugonis Cluniacensis apud Martiniacum, accidit ut de rege Anglorum mentio fieret. Abbas autem assertionem religiosa multis audientibus publice protestatus est, se præterita voce vidisse eundem regem ante thronum Dei accusatum et damnationis excepisse sententiam. Mirantur audientes, sed cum eminentiam dicentis attendunt, verbis ejus fidem non habere non possunt. Die sequenti Lugdunum venit, et in Kalendis Augusti cum omnes quiescerent, ecce juvenis ornatu venusto ac venerabili vultu clerico qui ante ostium cameræ jacebat adhuc ut sibi videbatur vigilans apparuit, vocans eum nomine suo, « Adam, inquit, dormis? » Respondit: « Non; » et adjecit: « Vis audire nova? » Adam, « Libenter, » inquit. Et ille: « Pro certo noveris controversiam, quæ vertebatur inter Anselmum archiepiscopum et regem Willelmum Angliæ omnino esse decisam. » Ad quod ille, oculos erigens, neminem vidit. Sequenti vero nocte alius inter matutinas vigilias clausis oculis stans psallebat; et ecce quidam ei ostendit chartulam, in qua scriptum est: « Obiit rex Willelmus. » Oculos autem aperiens, neminem nisi socios vidit. Et tunc quidem Dominus de rege impio iudicium suum terribiliter perpetraverat; et qui vixerat bestialiter, bestialem invenerat exitum vitæ. Tristabatur Anselmus, et sicut Samuel lugebat Saulcem defectum a Domino, sic istum in se provocasse iram Domini, moerens et anxius querebatur. Mallet enim in beneplacito Domini seipsum in corpore, quam illum taliter mortuum esse.

CAP. XII. *Anselmus quiescit in monasterio Casæ Dei tempore print exsilii. De fulgure et fulmine. De morte regis Willelmi II. De rege Henrico. De causa excussa coram papa Paschale. De libertate Ecclesiæ Christi Cantuariensis.*

Exin post triduum cum invitatus honorificeque susceptus in loco venerabili, cui Casa Dei nomen est, de nocte quiesceret, tempestate crebra per montem fulgura volitant, et maximo fulminis ictu et terrore horribili super domum, in qua fenum monasterii servabatur, plurimum ignis effundunt. Vicinæ corripiuntur ædes, et horror et strepitus, fetet fumus teter, flamma lucens terruit universos et ad varia loca dispersit. Audiens autem Pater Anselmus invaluisse incendium, « vobis, inquit, providcamus,

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet; »

(HORAT. Ep. I, XVIII, 84.)

egressusque citius venit ad ignem, eique signum

vividae crucis apposuit. Corruit ergo ignis, ipsaque quas invaserat languens reliquit domos; et, quod magis mirum est, quibusdam in circuitu consumptis domibus nil læsionis attulit feno monachorum, qui virum Dei habebant hospitem. Nec mora, Lugdunum reversus nuntios recepit ab Anglia regis interitum nuntiantes, et quomodo manus Domini gloriosam illam Ecclesiæ suæ exercuerat ultionem. Siquidem secunda die mensis Augusti, quæ post visionem Lugduni factam illuxit, idem rex in silvam, quæ Nova Foresta vocatur ab incolis, venatum mane profectus est; ibique in latere sagittam excipiens, corde sauciato emisit spiritum suum. Sic, sic patiente Basilio, letali telo ad consolationem Ecclesiæ perimitur Julianus; et altero Juliano perempto in Anglia, ad consolationem Ecclesiæ revocatur Anselmus. Quis alterutrum miserit telum, adhuc incertum est quidem. Nam Walterus Tyrrellus ille, qui regis necis reus a plurimis dictus est, eo quod illi familiaris erat et tunc in indagine ferarum vicinus, et fere singulariter adhærebat, etiam cum ægeret in extremis, se a cæde illius immunem esse, invocato in animam suam Dei iudicio, protestatus est. Fuerunt plurimi, qui ipsum regem jaculum quo interemptum est misisse asserunt, et hoc Walterus ille, etsi non crederetur ei, constanter asserebat. Et profecto quisquis hoc fecerit, Dei Ecclesiæ suæ calamitatibus compatiens dispositioni fideliter obedivit

Primi quidem orantium ad Patrem sub omni celebritate monachi Cantuarienses occurrunt. Deinde magnorum virorum nuntii se invicem prævenientes totius insulæ devotionem exponunt. Et insuper illustris rex Anglorum Henricus, qui fratri successerat, revocati a se archiepiscopi reditum fideliter procuravit. Se et omnia regni negotia ex illius consilio pendere pollicetur. Studuit enim inter regni sui auspicia pius et mansuetus haberi, pro more potestatum, quæ donec solidatæ sint, mansuescunt. Siquidem mitissima sors est regnorum sub rege novo. Cæterum, cum regi novo apud Saresberiam, quid in Romano concilio gestum sit, exposuisset; rege turbato omnia in contrarium versa sunt. Quot igitur et quanta pro libertate ecclesiarum duobus annis passus est, longius est enarrare. Cum vero rex Henricus videret Anselmi constantiam invictam, rogavit ut cum nuntiis suis Romam iret, et regis dignitatis in Anglia læsæ procuraret medellam. Universi episcopi Angliæ, abbates et proceres, acclamant istud regi de jure negari non posse; ad hæc inquit Anselmus archiepiscopus: « Ibo quidem quoniam vultis, sed Ecclesia Dei Romana nihil consilio meo vel prece faciet, quod ecclesiarum præjudicet libertati, aut sedis apostolicæ majestatem aut meam dedecet honestatem. » Venientes autem Romam nuntii cum archiepiscopo, a domino Paschali papa, qui Urbano successerat, benigne recepti sunt. Exinde suo tempore Willelmus, de quo supra, causam regis exposuit, ac inter cætera intu-

A lit, quod rex nec pro regni amissione ecclesiarum investituras sibi pateretur auferri. Ad quæ Paschalis papa respondit: « Si rex tuus nec pro regni amissione ecclesiarum donationes patietur amittere; scias et ei fideliter referas: ecce ego coram Deo loquor, quia nec pro sui capitis redemptione eas illi Paschalis impune permittet habere. » Et quidem causa regis tunc in his finibus subsistit. Quantum vero Anselmo Paschalis detulerit et contulerit tempore suo, liquet ex multis. Ei namque primatum Britannie, quem a tempore beati Augustini antecessores habuerant, confirmavit; hoc quoque personaliter privilegium dedit, ut ab omnium legatorum ditone quoad viveret esset exemptus. Præterea Girardum Eboracensem, professionem Anselmo facere detrectantem, causa cognita, coegit profiteri, etsi circumventus quandoque in contrarium scripsit. Secutus enim est decisionem causæ Lanfranci temporibus ab Alexandro Romano pontifice [quæ] solemniter facta est et in scripturam redacta. Indicant hoc litteræ ejus, quæ in Ecclesia Cantuariensi adhuc exstant bullatæ. Quid multa? non meminimus preces Anselmi repulisse Paschalem papam, vel quæ innotuerant distulisse vota.

CAP. XIII. *Anselmus cum suis quiescit Florentiæ nocte una. De quodam viro, qui jacuerat in lecto sancti Anselmi, et quid ei accidit. De inhibitione sancti Anselmi archiepiscopi in regnum Angliæ tempore Henrici primi. De quodam cæco illuminato a sancto Anselmo tempore exsilii secundi. De pace facta inter regem Henricum Angliæ et Anselmum.*

Redeunt Florentiam veniunt, et ibi quiescunt nocte una. Discendentibus illis, dominus domus in lecto quo Anselmus jacuerat pro more decubuit. Quo dormiente adest homo ignotus, monens ut incitius surgat. Et adjecit indignum esse, ut lectum occuparet, in quo tantus quievit hospes. Contemnenti nocte secunda visio minacius et terribilius iteratur. Illo autem moto quidem sed non ut cederet, tertia nocte denuntiatur, ut ocius surgat et se exinde colibeat; experturum fore non esse fantasticum quod videbat. Territus ille somnio, mane adit ad episcopum civitatis, et audita per eum sanctitate Anselmi, lectum extunc in omni reverentia custodivit. Cum autem Lugdunum appropinquassent, Willelmus sæpe dictus ab archiepiscopo recessurus, ex parte regis Angliæ inhibuit, ne Angliam ingrederetur, nisi postposita obedientia sedis apostolicæ se consuetudines omnes utriusque Willelmi regum promitteret fideliter servaturum. Miratur hæc archiepiscopus, quia alia conditione exterat; mansit Lugduni, et rex Henricus omnes possessiones ejus Willelmo redeunte præcepit confiscari. Interim ad Anselmum in oratorium cæcus quidam accedens, obtinuit ut super oculos ejus signum crucis pollice pingeret. Fecit hoc tertio, dicens sic: « Virtus crucis Christi illuminet oculos istos, et ab eis omnem infirmitatem depellat, integræque sanitati restituat. » Et cum eos aspersionem

aqua sanctificata, illuminati sunt. Regis autem indignatio in annum et dimidium protracta est.

Exigentibus negotiis quibusdam ecclesiasticis, vir Dei in Franciam veniens, a rege Henrico rogatus in Normanniam progredi, rerum suarum tandem a rege investituram accepit. Rege autem in Angliam transiente, post pauca Willelmus ille qui regum nuntius archiepiscopum toties fatigaverat, Beccum reversus est, rogans ex parte regis attentius, ut retroactis querelis omnino sopitis Angliam ocius visitaret. De libertate ecclesiarum, quas Dei clementia regibus jam excusserat, lætatur episcopis, et iter arripiens Gemeticum venit; ubi ne progrediretur, adversa valetudine præpeditus est, et fere in extrema deductus ex defectu naturalium virtutum socios omnes desperatio tenuit, et mors cita ac certa videbatur astare præ foribus. Inter hæc sollicitatur Pater, ut vel filiorum amore naturæ vim faciat, sibi patiatur alimentorum aliquid ministrari, et ille se omnino nil appetere, sed nec posse quidem verbis cessantibus anhelu spiritu fatebatur. Undique conveniunt episcopi et abbates, ut possint illius beati spiritus transitum explorare, et ad celestia migrantem psalmis prosequantur et hymnis. Quidam autem familiarius, ut unus servientium monasterii per silvam gradiens et huic rei nihil intentus, bestiolam quam martyram vocant, videret perdicem in ore deferentem, et exclamans bestiolæ fugienti perdicem excussit. Qua allata gustavit æger, et convalescens contra spem admirationi fuit, et gaudium attulit universis. His ergo qui convenierant redeuntibus, unus servientium Radulphi Sagiensis ei plurimum detrachere cœpit; asserens ei compatiendum non esse, qui sibi in alimentorum perceptione subvenisse potuerat, si inanis gloriæ jactantiam remisisset. Temeritati ejus silentium indicit abbas, modesta sociorum increpat multitudo; et is eo ardentius more stulorum qui verba sapientiæ non admittunt, sanctum Dei lacerare non cessat. In his verbis cœpto itinere properanter insistens, in frondosam quercum silvæ per quam iter erat vehementer offendit; et ex equo procumbens, uno stasillum pedem equitis firmiter retinente, equoque terro, tandiu huc et illuc tractus est et concussus, ut fere videretur novissimum spiritum exhalasse. Tandem vero sociis beatam Virginem invocantibus, comprehensus est equus; et vix inspirans miser edoctus est parcere amicis Dei, cum magnæ temeritatis sit etiam de servo alieno ferre sententiam.

CAP. XIV. *Henricus rex Angliæ amicabiliter visitavit Anselmum archiepiscopum in die Assumptionis Beatæ Mariæ apud Beccum cœnobium. De clerico, alienatione mentis sue. De bello inter regem Henricum Angliæ et fratrem suum Robertum comitem Normanniæ. Anselmus scripsit libellum in Angliâ De concordia præscientiæ, prædestinationis, et gratiæ Dei, cum libero arbitrio. De Thoma Eboracensi electo.*

Rediit rex Henricus in Normanniam; et in assumptione Beatæ Virginis Mariæ archiepiscopum Becci amicabiliter visitavit. Illo ferme tempore ca-

pellam curiæ prece abbatís archiepiscopique Rothomagensis favore dedicavit Anselmus, et in ipsa dedicatione clericum alienatione mentis laborantem benedictione sola pristina restituit sanitati. Qui Deo exsul et contumeliis affectus diutius sedes circuit alienas, exinde, ut justum est, Deo de hominibus triumphante, ad suam cum honore et gloria remeavit. Ubi ab eo vir Anglus nobilis et dives, gravi corporis infirmitate percussus, petens ab eo per nuntios benedictum et accipiens panem, secundum fidem suam curatus est. Rex interim in Normannia degens congratulatur paci, et jam dissimulare non potest, confidens sibi Dominum ex hoc esse placatum, quod in veram et firmam amicitiam amicum ejus receperit Anselmum. Unde sibi in brevi totam Normanniam et repromittit, et quidem non frustra. Nam fratrem suum et fautores ejus conserto prælio solemni fecit et cœpit. Quam victoriam nactus, per epistolam communicavit Anselmo, quæ meritis concordiæ et pacis inter eos reformatae ascribebatur. Cum autem in Kalendis Augusti rex et archiepiscopus convenissent, triumphus Ecclesiæ omnibus patuit, rege investituram ecclesiarum palam cedente et concedente archiepiscopo, nec aliquid vindicante in electionibus nisi assensum, qualem sacri canones non excludunt. Neque enim eligere nec virga pastoralis investire sibi pro more antiquo usurpans, procedere permisit in dispositione ecclesiarum canonicas sententias. Scripsit iterea Dei famulus libellum unum *De concordia præscientiæ, prædestinationis et gratiæ Dei cum libero arbitrio*; in quo contra morem moram fecit, quia corpore infirmatus erat, ut non equo sed lectica de loco ad locum semper postea veheretur.

Cum itaque finis ejus appropinquaret, Thomas Eboracensis junior jam electus, et a Willelmo Wintoniensi episcopo, mandante Anselmo, presbyter ordinatus, finita inter Ecclesias Cantuariensem et Eboracensem cœperunt jurgia instare. At Anselmus, etsi ad summum corpore languens, virtute tamen indutus ex alto, singulis totius Angliæ episcopis in virtute obedientiæ præcepit, ne Thomas communicarent, donec ille ab incœpia rebellione desisteret, litteras quoque patentes, quibus hoc mandabatur, jussit signatas in omnibus episcoporum sedibus diligentissime custodiri. Ad Thomam quoque, in eo constitutus articulo, epistolam in hæc verba direxit:

CAP. XV. *Epistola sancti Anselmi ad Thomam Eboracensem electum, jacentis in lecto suo, languentis de jurisdictione Ecclesiæ Christi Cantuariæ.*

ANSELMUS minister Ecclesiæ Cantuariensis, THOMÆ electo archiepiscopo Eboracensi.

Tibi, Thoma, in conspectu omnipotentis Dei, ego Anselmus Cantuariensis archiepiscopus totius Britannicæ primas loquor, loquens ex parte ipsius Dei, sacerdotale officium, quod meo jussu in parochia mea per suffraganeum meum suscepisti, tibi interdico, atque præcipio ne te de aliqua cura pa-

storam ullo modo præsumas intrmittere, donec a rebellione, quam contra Ecclesiam Cantuariensem incepisti discedas, et ei subjectionem (quam antecessores tui, Thomas videlicet et Girardus archiepiscopi, ex antiqua antecessorum consuetudine professi sunt) prostearis. Quod si in his quæ cœpisti magis perseverare quam ab eis desistere delegeris, omnibus episcopis totius Britannicæ sub perpetuo anathemate interdico, ne tibi ullus eorum manus ad promotionem pontificatus imponat, vel si ab externis promotus fueris, pro episcopo vel aliqua Christiana communione te suscipiat. Tibi quoque, Thoma, sub eodem anathemate ex parte Dei interdico, ut nunquam benedictionem episcopatus Eboracensis accipias, nisi professionem (quam antecessores tui Thomas et Girardus Ecclesie Cantuariensi fecerunt) facias. Si autem episcopatum Eboracensem ex toto dimiseris, concedo ut officio sacerdotali, quod jam suscepisti, utaris. »

Verebatur enim, sicut interrogatus dicebat, apparere in conspectu iudicis Dei, nisi ante punisset tantam inobedientiam in jurisdictione sibi commissa suo tempore emergentem. Unde idem Thomas, auctoritate viri et acerbitate sententiæ territus, in se rediit; et præsentibus vice primatis Cantuarie Ecclesie suffraganeis etiam post obitum Anselmi professus est.

CAP. XVI. *Anselmus incipit libellum De origine anime, et non perficit, quia morte præventus est. De obitu Anselmi xi Kalendis Maii, et de anno pontificatus sui. De balsamo multiplicato, et de miraculis ejusdem.*

Tertio igitur anno postquam a secundo exilio per regem Henricum revocatus est, adeo cœpit debilitari, ut ei cibus omnis in fastidium verteretur. Vim tamen faciebat nature in perceptione eorum, eo quod ipsam noverat sine alimentis constare non posse. Caro quidem infirmabatur magis et magis; sed generosus ille spiritus et Dei amore nobilis Ecclesie dedignabatur infirmitati. Ex ea enim fortior et potentior videbatur. Neque enim a meditationibus divinisque colloquiis et orationibus poterat impediri; sed in consuetis et Deo placitis exercitiis jugiter versabatur. Consecrationi Dominici corporis quotidie intererat, illuc aut pede iens aut sella delatus. Vix quinto die ante obitum potuit inde arceri. Illuxerat Dominica dies Palmarum, et unus eorum qui aderant sic eum alloquitur: « Pater, verisimile est ex his quæ videmus, te ad Paschalem Domini tui, relicto mundo, transire solemnitate. » Et ille: « Sicut fuerit, inquit, voluntas, sic fiat; et beneplacitum Domini de me ut voluerit impleatur. Verum si mallet, quæstionem de origine anime, quam in mente volvo, vellem ante obitum meum fideliter absolvi. » Nec aliquid doloris sentiebat in corpore; et ob hoc lacessente stomacho verius desiciebat. Vesperante dein tertia feria cum vix jam verba formaret, rogatus a Radulpho Roffensi episcopo et his qui aderant, regi, reginæ, liberis eorum et subditis omnibus benedixit; et

ens, quantum ad se pertinebat, absolvit. Matutinis laudibus intererant fratres ecclesie Salvatoris; et unus assistentium illi passionem Dominicam inchoavit. Ubi vero ventum est ad verba Domini Jesu, *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis; et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis super mensam meam in regno meo (Luc. xxii)*, lentius solito spiritum trahens, et sui jam proximus, in cinere et cilicio positus est. Adunatis quoque fratribus circa eum, quantum dolor et lacrymæ permittebant, obdormivit in Domino.

Transiit autem illucescente aurora quartæ ferie Cœnam Domini præcedentis, quæ erat undecimo Kalendas Maii, anno videlicet Dominicæ Incarnationis 1109, qui fuit annus pontificatus illius xvi, vitæ quoque lxxvi. Felix transitus et gloriosa subvectio miraculorum indiciis declaratur; et sanctissima merita confessoris ex signis ibi conspicuis publice innotescunt. Venerabiles siquidem viri, memoratus episcopus Roffensis, et Baldwinus, quem vir sanctus, ut dictum est, rerum suarum œconomum fecerat, modico balsamo quod habebatur faciem sacram inungere satagebant. Episcopus ergo hoc expleturus officium, digitam vix intinctum summotenus de fundo vasis extraxerat; et balsamum videt omnino defecisse, vase negligentius custodito. Vexatur ille, et omnes qui aderant contristantur. Rogavit itaque venerandus vir Edmerus, cujus ab initio mentio facta est, ut episcopus vas inversum violentius excuteret in manum ejus. Acquievit episcopus, et ecce de vase fere arido liquo: fluens in abundantia subjectam manum implevit. Iteratum est hoc secundo et tertio, et etiam sæpius repetitum; et vas fluxit semper in abundantia. Erumpentibus ergo lacrymis præ gaudio et admiratione, totum corpus sancti viri qui aderant repetitis vicibus perunxerunt. Cur enim in tanta largitate seipsum parcitatis aut avaritiæ redderent arguendos. Elia ministrante oleum multiplicatur; et balsamum, ut obsequatur Anselmo, suscipit incrementum. Dignum quidem erat, ut caro quam vivens servare studuerat a voluptatibus incorruptam, exanimata corruptionis injuriam non sentiret.

Vir quidam Christi et Ecclesie verus cultor, et pro facultate subventor pauperum, obeunte Patre Anselmo, Cantuarie ad fatalem, ut videbatur, pervenerat horam. Diu namque languerat. Quo in somnum tenuem parumper soluto, adest juvenis speciosus, et quid patiarur inquit. At ille: « En morior. » Cui juvenis. « Pater patriæ, inquit, æternaliter victurus nunc tendit ad Deum, et tu moreris? Surge cito, et glorifica Deum et amicum ejus qui tibi subvenit Patrem Anselmum. » His auditis, ille cunctis stupentibus surgit et gratias acturus concitus ad ecclesiam pergit, et quid viderit indicat. Hora quoque ejusdem transitus in monasterio Beati Augustini super statu gloriosa

Patris sollicitus frater in visione vidit ad ostium A cameræ archiepiscopi albarum personarum pulcherrimum cuneum, quasi alicujus exituri adventum cum desiderio præstolantem. Præerat illi choro ingrediens et egrediens pontifex, habitu et quadam majestate insignis. Hic, Anselmo obeunte, festino exivit et ait : « Ecce adest quem expectatis ; suscipite illum, et quo Dominus jussit efferte in voce laudis et exultationis. » Paucis vero diebus ante, Cantuariensis Ecclesiæ monachus quidam, Elias nomine, innocens et vitæ probatæ, transitum Patris Anselmi ex alia visione cognovit. Visum est enim ei, quod beatissimum Dunstanum et Anselmum archiepiscopum in Ecclesia Christi viderit colloquentes ; et quod hæc Anselmo a Dunstano dicta acceperit : « Amice charissime, accipe hunc annulum manu ; velles recipere. » Manum retrahens beatus Dunstanus ait : « Non quidem hac vice, sed me servante interim quarta feria ante Pascha recipies illum de manu Domini. » Sic quidem Martini transitus in visione sanctis innouit ; et Dominus, cui similiter servierunt, Martinum et Anselmum pari modo glorificavit.

CAP. XVII. *De miraculis sancti Anselmi Cantuariensis archiepiscopi post obitum suum. De sarcophago, in quo corpus ejus clauditur. De capellano Roffensis episcopi, et de comite Arnulfo turbato in mari.*

Peractis his quæ ritus exposcit, restabat ut pretiosus ille thesaurus corporis clauderetur monumento. Ad sarcophagum itaque ventum est, et inventus est minor quam ut nisi fractis membris et per demptionem lapidis superioris corpus recipere posset. Quod cum nimis durum et intolerabile omnibus videretur, unus circumstantium fratrum arrepto pontificis baculo saxum aggreditur, et illud undique sic pertractat et premit, huc et illuc aptans ; ut recipiendo corpori cum admiratione omnium commodissimum et sufficientissimum videretur. Nam Salvator, in cujus transitu scissæ sunt petrae, hoc ad gloriam suam egit ; ut confessori suo natura lapidea mirabiliter cedere videretur. His diebus capellanus quidam episcopi Roffensis, professione monachus, morum opinione laudabilis, Robertus nomine, per pontem Londoniæ transiens, beati Patris Anselmi patrocinium sibi adesse sensit et gavisus est. Equus enim, qui famulum et sarcinam defercebat, sine serviente quidem sed onustus sarcinis, cecidit in Tamensem fluvium. Licet igitur super amissione equi et rerum moveri possit pauper, nihil tamen exulcerabat animum ejus nisi unus librorum Anselmi, quem in sarcinulis positum credebat et lugebat amissum. Sed secus accidit. Nam cum sæpius invocato Patre Anselmo pervenisset ad ripam, equum, manticam cum sarcinulis, librum quoque et universa quæ amiserat illæsa invenit. Præterea Arnulfus comes, filius Rogeri de Montegwyneri [de Normannia Angliam rediit.] Et primo quidem prosperante cursu vento in medium ponti delatus est. Quo deficiente, remiges affliguntur,

exinde toto biduo jam deficientibus alimentis, naufragium patiuntur ab instabilitate et errore ventorum. Tandem vero ad beatum Anselmum conversus comes socios rogavit et nautas, ut beato Anselmo, quem noverant, et de cujus sanctitate non dubitabant, totam committerent navem. Nam qui semper misericors exstitit, dum mortales eum retardarent exsuvia, non defuturum supplicibus pollicetur ; cum nuper Deo junctus et nullo præpedito obstaculo ampliori ferreat charitate. Assenserant omnes, et vix sub hoc voto Dominicam orationem compleverant, et ecce nebulis dissipatis, vento prospero quo voluerant in Angliam deferuntur. Venientes curiam regis, regi et aliis quid sibi acciderat referunt, et in laudem egregii confessoris omnium exaudientium ora laxantur. Ad hæc unus Cantuariensium fratrum de statu Patris Anselmi valde sollicitus, Dominum exorabat, ut eum inde faceret certiore. Aduit ergo amico in visione, præcipiens illum certum esse, quia ex quo onere carnis exutus est, gloriose illum exceperit et stolam immortalitatis induit, quem vere coluerat, Jesus Christus.

CAP. XVIII. *De miraculis sancti Patris nostri Anselmi Cantuariensis archiepiscopi. De quodam monacho Ecclesiæ Christi Cantuariensis, qui accessit ad tumulum sancti Patris Anselmi causa orandi scilicet an Anselmus, an pro Anselmo ; dignum esse ipsum rogari ut sanctum, quia nomen ejus scriptum est in libro vitæ ; et de aliis miraculis ejus.*

Longum erit, si omnia, quæ tunc acciderunt, hujusmodi referantur. Sed in paucis, quia succinctam promisimus breviter, liber iste claudatur ; et qui plura scire voluerint, recurrant ad fontes ; grandia loquor volumina, a quibus hæc velut tanto modico ad itinerantium consolationem et refrigerium sumpta sunt. Novitius quidam Cantuariensis Ecclesiæ monachus, inter alios qui ad tumbam Patris Anselmi orandi causa turmatim confluebant, actus quidem devotione illuc veniebat ; hæsitabat tamen, quid potius esset orandum, scilicet an Anselmus, an pro Anselmo. Sed cum in hujusmodi fluctuatione diutius anxietaretur, tota se devotione convertit ad Dominum, rogans ut quid se oporteat facere instruat ; et quia in veritate pium Dominum sæpius invocavit, in visione ubi orabat ante altare ei apertus est liber, in quo decentissime scriptum erat, *Sanctus Anselmus*. Intellexit ergo vir devotus nomen Anselmi scriptum in libro vitæ, et præcedentis vitæ merito dignum esse ipsum rogari ut sanctum. Alius in eadem ecclesia frater gravi correptus infirmitate diu languerat ; et omnino quo se verteret opis gratia ignorabat. Postmodum vero ad notam beati Anselmi pietatem tota se contulit devotione. Ducitur ad tumbam ejus, et humi susus attentius orat, ut ecclesia aut per convalentiam aut per interitum ipsius exoneraretur. Desiderium cordis ejus audivit Altissimus ; et qui Anselmum invocaverat, restitutus est sanitati. Vir nobilis, miles probus et multis notus, Humfridus nomine, lapsus in hydropem ab om-

nibus medicis ob desperationem relictus est. Hic Anselmum dilexerat, nec elabi poterat a memoria ejus. Rogavit itaque monachum Cantuariensem, Haimonem nomine, ab antiquo sibi notum venire ad se, ut vel animæ suæ consulereetur. Adest ille, et forte secum beati Anselmi cingulum detulit. Quod deosculans miles, præmissa prece, sibi circumducere nititur; sed vix præ tumore se contingere poterant summitates. Verum miro modo sensim cœpit detumescere corpus, et in naturalem reduci statum. Quod ille sentiens per omnia membra cingulum circumduxit, et ad sanctissimi confessoris titulum integre restitutus est sanitati. Lugduni apud Sanctum Irenæum inclusa quædam admodum religiosa, se quadam nocte ad thronum perpetuæ Virginis vidit adduci; ubi cum plurima audisset et vidisset admiranda patriæ cœlestis præconia, quæsivit inter cætera, quidnam sperandum esset de Hugone archiepiscopo Lugdunensi. At Virgo genitrix: « Bene, inquit, filia, bene illi erit per gratiam Dei. » Et inclusa subjectit: « De domino meo Anselmo Cantuariensi archiepiscopo, domina mea regina, quid sentiam? » Cui domina: « De illo certissima esto, quod procul dubio in magna gloria Dei est. »

Unus eorum, qui ei fuerat familiaris, eodem fere tempore similem vidit in Anglia visionem. Patrem enim in albis indutum videns et pontificalibus insignitum, recolens quidem de rebus humanis exemptum; « Ubinam, inquit, Pater, degis? Quomodo vivis? Quidve agis? » Et ille: « Ibi vivo, ubi video, lætor, perfungor. » At ille dum expergefactus hæc revolvit, e quatuor verbis unum sibi dolet elapsum. In ipsa vero tristitia quodam intervigilio vocem sibi manifeste dicentem audit: « Lætor; » et hoc quidem verbum amiserat. Unde et de Patris gloria amplius certioratus, plurimum exsultavit, immensas gratias referens Creatori. Et ut ad barbaros beati confessoris protenderetur gloria, matrona quædam in partibus Scotiæ a nobilibus Anglis genita, et in Christiana religione circumquaque probata, Estrylidis nomine, gravi languore ad mortem usque deducta est. Sed tandem beati Anselmi cingulo, de quo jam diximus, cincta, plene convaluit. His interfuit, hæc vidit et procuravit jucunda recordatione

dignus Edmerus. In Cantuariensi Ecclesia acuta febre laborabat frater ægrotus. Cum ergo medicorum omne cesserat auxilium; memorato cingulo circumdatum est collum ejus, procurante Edmero, et sanatus est. Mulieres quoque laborantes in partu quot eo cingulo adjunctæ sunt in puerperio, referre non expedit; quia nimis longum et multis notum. Eodem cingulo sanatus est frater sine omni ruptura, cui sub umbilico in modum sphaeræ grandioris ingens coaluerat tumor. Hoc Cantuariensis novit Ecclesia, quoniam ibi factum celebre est. Elphegus quidam, quod publice notum est, a nativitate cæcus, surdus, mutus erat et claudus. Et hoc quidem publice notum. Hic, sicut præsens testatur dies, ad sepulcrum beati Anselmi, plenam in his omnibus recepit sanitatem. Vicum quemdam Beati Edmundi incendium occupavit, et domum cujusdam qui beati Anselmi alumnus fuerat et nihil aliud habebat. Jam invaserat ignis edax, qui universa consumit. Non erat homini solatium; cum ecce frater unus monet, ut nutritoris sui Anselmi meminerit, eique committat domum, qui flammam extinguere consuevit. Paret ille, et nondum finita oratione Dominica domum suam ab incendio sine læsione miratur et lætatur exemptam. Elias venerabilis abbas Sanctæ Trinitatis in monte Rothomagi, precibus et meritis beati Anselmi, cum ab eo ordinaretur, a tumore et dolore genuum, quibus adeo vexabatur ut vix incedere possit, se publice confessus est esse curatum. Sed quis ego sum, ut enarrem justitias Domini, et tanti Patris præconia ore vel calamo præsumptuoso contingam? Vires quidem meas excedit et merita, ut tantum confessorem digne describam; et inepte describere nota præsumptionis est, et res jure et merito obnoxio pœnæ. Sed propitius mihi sit Pater Anselmus, et meritis et precibus suis mentem meam dirigat in occupationem utilem et honestam, et quæ divinæ sit placita majestati. Auditorem quoque et lectorem obsecro; et qua licet supplicatione obtestor, ut in hoc voto mecum et pro me sollicitum sanctum Patrem Anselmum, et mihi et sibi veniam impetrent delictorum ab eo, qui solus est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit Vita sancti Anselmi Cantuariensis Ecclesiæ archiepiscopi, secundum Joannem Carnotensem episcopum.

VITA SANCTI THOMÆ

CANTUAR. ARCHIEP.

AUCTORE JOANNE SARESBERIENSI.

(Vide *Patrologiæ* tom. CXC col. 193.)